

Månadsbrev till Ekumeniska Kommuniteten i Bjärka-Säby

1 mars 2015

Kära systrar och bröder,

Är det något vi blir alltmer medvetna om när vi lägger åren bakom oss, är det hur fylld tillvaron är av paradoxer. Eller med ett bättre ord: *antinomier*. Jag minns när jag under ett samtal med den ortodoxe teologen och prästen Andrew Louth för en del år sedan fick detta begrepp utlagt för mig. Det var en verklig aha-upplevelse. Den kristna trons alla stora trosutsagor är antinomier, menade Louth. Gud är en, Gud är tre. Kristus är en och han är två. Människan är fri, samtidigt vägleds hon av den gudomliga nåden. I sakramentet är Kristus närvarande och likväl är allt vi kan se bröd och vin. Allt väsentligt består av antinomier. Andrew Louth förklarade där vi satt och samtalade i växthuset:

Vi kan bara tränga in i betydelsen av dessa om vi håller fast vid båda sidorna och tillåter dem att vara just antinomier. De grundläggande antinomierna i den kristna tron ställer oss inför ett val: Är du beredd att acceptera detta eller inte? Vi uppmanas att i tro göra ett fritt val. Om vi inte accepterar dessa antinomier finner vi oss själva instängda på förnuftets trånga väg. Men om vi använder vår frihet och väljer att acceptera dem, då öppnar sig världen för oss.

En antinomi består alltså av två utsagor som tycks helt oförenliga. Men endast om vi håller fast vid att bägge är sanna – samtidigt – öppnar sig verkligheten. Samtalet med Louth kommer upp i minnet när jag läser vad trappistmunken Paul Quenon – som en gång hade Thomas Merton som novismästare – svarade en besökare i klostret i Gethsemani i Kentucky, när han fick frågan vad han allra mest minns av Merton. "Hans glädje ... den fanns där hela tiden", svarade broder Paul.

Vari ligger det paradoxala i detta? Den som bara något litet läst Merton och bekantat sig med hans biografi vet att han var en på djupet rastlös människa. Han brottades med sin egen inre klivenhet och allt det motsägelsefulla i världen omkring honom, något han med stor uppriktighet skrev om, inte minst i sina dagböcker. Mertons uppväxt och tonår präglades av vilsenhet och en växande känsla av tomhet och övergivenhet. Bägge hans föräldrar dog när han var mycket ung. Merton blev tidigt en sökare, som strävade efter att finna något slags tillhörighet. Det ledde honom till kyrkan och den kristna tron, och så småningom till klostret. Med sitt inträde i klosterlivet hoppades han kunna lämna den motsägelsefulla och förvirrade världen bakom sig. Ganska snart insåg han dock att motsägelserna följde med honom, han bar dem inom sig. Klostret blev för Merton den plats där han på allvar fick ta itu med sin rastlöshet, inte för att fly den men för att lära sig att leva med den. Klostrets stabilitet och rytm hjälpte honom att acceptera sin inre frustration, istället för att trycka ned eller förneka den. Merton själv skriver: "Det paradoxala är att jag funnit frid just därför att jag alltid varit otillfredsställd. Det är perioderna av nedstämdhet och förtvivlan i mitt liv som inneburit förnyelse, en ny början."

Här anar vi den djupa roten till Mertons glädje, som broder Paul vittnar om. En glädje som inte beror av att man undkommit eller övervunnit söndringen, vare sig i sitt inre eller i världen, utan att man mitt i den egna brustenheten låter sig älskas av Gud. Glädjen i ofullkomligheten när man insett att endast *en* är fullkomlig – och han älskar mig förbehållslöst. Den var denna djupa erfarenhet – själva essensen i ett kontemplativt liv – som gjorde att Merton medan han ännu levde i klostret alltmer förmådde omfamna världen. Han blev ett vittne om hur solitären i Guds namn blir solidarisk med alla människor. Kanske är det just därför hans inflytande blivit så stort. Även om Thomas Merton dog genom en tragisk olyckshändelse när han besökte Bangkok 1968, lever han genom sitt vittnesbörd och sitt författarskap. Han fortsätter att vara en av samtidens viktigaste kristna röster, ett vittne om ”den glädje utan vilken kristendomen blir obegriplig”, för att tala med Alexander Schmemmann.

Här rör vi vid något som inte bara skänker fastan mening, utan också utgör det kanske viktigaste kriteriet på en ”rätt fasta”. Vad efterlämnar fastan i våra hjärtan och i våra ansikten? All verklig fasta innebär kamp. Fastetiden manar oss att ta upp kampen mot det som snärjer och hindrar oss: distraktionerna, modlösheten, avunden, maktlystnaden, lättjan, otåligheten, de tomma orden. Men om fastan gör hjärtat hårt och ansiktet dystert, då behöver vi rannsaka våra fasteambitioner. Kristen askes har endast ett syfte: att göra hjärtat mjukt och blicken öm. Askes kan därmed definieras som övning i kärlekens uppmärksamhet. Fastan, som en särskild tid för det som gäller all tid, blir därför en nyttig – och kanske avslöjande – mätare på vår andliga hälsa. Glädjen, lättheten, munterheten och friheten är kristna dygder för varje årstid. En rätt fasta frigör dessa dygder i våra liv.

*

Men hur är glädjen förenlig med ett liv där vi inte vänder bort ansiktet från världens brutalitet och förvirring, allt det kaotiska vi ser omkring oss? Det är en begriplig invändning, vi kan höra den inom oss själva. Redan när vi ställer frågan anar vi att den glädje som Thomas Merton, och otaliga andra av trons vittnen, utstrålat måste ha en källa som inte är åtkomlig för det som grumlar och förorenar. När Paulus i den epistel som kallats ”Glädjens brev” – Filipperbrevet – skriver från sin fångenskap i Rom ”Gläd er alltid i Herren. Ån en gång vill jag säga: gläd er”,¹ finns varken spår av ironi eller cynism i hans ord. Uppmaningen är bara möjlig om det finns skäl att glädjas som är oförstörbara till och med för döden.

Det yttersta skälet till glädjen är Kristi påsk. Snart infinner sig den natt under året när kyrkan över hela världen på nytt kommer att ropa: *Med döden nedtrampade du döden, och åt dem som är i gravarna har du gett ett evigt liv*. Utan denna påsk finns ingen kristendom, inget hopp, ingen framtid. Inga skäl till sann glädje. Men den som har sitt fäste i honom som sa ”Jag är uppståndelsen och livet. Den som tror på mig skall leva om han än dör”,² vet att varken död eller liv, varken krafter i höjden eller något annat i skapelsen någonsin kan skilja oss från Guds kärlek, för att tala med Paulus.

För att påsken ska upplysa våra liv behöver vi på allvar *fira* den. Den är inte bara högtidernas högtid, fastetidens crescendo, det heliga årets absoluta brännpunkt, den händelse som en gång för alla förändrat allt, i nutid, dåtid och framtid. Det är en händelse som – när vi firar den – kan bli en avgörande existentiell ”landstigning” i våra liv. Det finns *tre dagar* av årets 365 som kyrkan kallar *De heliga tre dagarna*. Om vi under dessa tre dagar, så långt det bara är möjligt, lägger allt annat åt sidan och tillsammans med kyrkan följer Kristus på den sista

¹ Fil 4:4.

² Joh 11:25.

etappen av hans väg – från den övre salens mysterium, via korsets mysterium till den tomma gravens mysterium – väntar en ny födelse även för oss. Den som firat påsken vet att allt det vi tror är på riktigt. Och när vi sedan låter varje söndag under året få vara en liten påskdag hjälper det oss att bevara blicken ren, så att vi alltid ser den yttersta verkligheten: hela världen strålar i påskens glädje! Det gäller även där döden slår till, eftersom de som dör i Kristus ska leva om de än dör.

Om vi vill förstå, och framför allt smaka, glädjens hemlighet, finns ingen högtid som är så viktig att återerövra och värna som påsken. Det finns otaliga andra helger när vi kan gå på tur i fjällen, åka till Mallorca eller vårstäda torpet. Och dessutom: den som firar Kristi påsk kommer att upptäcka hur allt detta andra också blir genomlyst av nåd.

I Bjärka-Säby firar vi sedan många år påsken i en serie förtätade gudstjänster där öst och väst möts i liturgin. Redan innan vi går in i De heliga tre dagarna, i mitten av den Stora veckan, firar vi på onsdag kväll en sällsam helandegudstjänst som kommit till oss från koptisk tradition: de sju ljusen, de sju bönerna, de sju läsningarna föregår smörjandet av olja till helande för kropp och själ. För den som aldrig upplevt denna helandeliturgi med sin mättade stillhet, kan jag rekommendera den varmt.

När vi sedan går in i påskdagarna i och med Skärtorsdagskvällens mässa med fottvagning, är det början på ett liturgiskt maraton som tar oss genom långfredagens drama och den Stora och heliga sabbatens stillhet fram till påsknatten då vi samlas utanför kapellet innan gryningen. Det första som då sker är vandringen till graven. I det ögonblicket vet vi ännu inte att vi kommer att finna den tom. Så tänds påskelden och påskljuset. Natten brinner. Lovsången höjer sig mot skyn. Vi vandrar på nytt genom Röda havet – detta är vår dopnatt! – och förnyas i dopets nåd när vattnet stänks över oss. När gryningen skingrar mörkret vet vi med en visshet som aldrig förr: Livet *är* starkare än döden!

Detta är den tro som har övervunnit världen.

*

Men låt oss återvända till Thomas Merton. I år är det etthundra år sedan han föddes, något som uppmärksammas på olika sätt runt om i världen under 2015. Den 31 januari, dagen för Mertons födelse, firades detta under högtidliga former av *The International Thomas Merton Society* i Louisville, Kentucky där klostret Gethsemani är beläget. Även på Bjärka-Säby kommer vi att hålla ett Thomas Merton-symposium, det blir den andra helgen i advent i anslutning till Mertons minnesdag som firas den 10 december. Jag har glädjen att i detta brev berätta att jag nyligen varit i kontakt med Jonathan Montaldo i Kentucky, som lovat att besöka oss vid det tillfället; han blir symposiets huvudtalare. Montaldo är författare och retreatledare, och har under en lång rad år gjort den kanske största insatsen i förmedlandet av Mertons andliga arv. Han har varit redaktör för ett stort antal av de böcker av Thomas Merton som utgetts efter dennes död, inte minst de berömda dagböckerna, och i många år även förestått *The Thomas Merton Center* i Louisville. Vi ser med stor iver fram emot detta veckoslut, och det finns anledning att i god tid pricka för dagarna i almanackan: 4-6 december.

Vi lyfter ofta, och med rätta, fram personer och rörelser från historien som ger inspiration och vägledning. Under senare år har samtidigt de nutida exemplen blivit allt viktigare för min egen del. Människor som gestaltar ett liv i gemenskap, ett kristet lärjungaskap, genom att ösa ur traditionens rika källor men som låter detta liv formas i mötet med samtiden. Allt kanske inte behöver ha samma yttre gestalt som på 400-talet eller 1200-talet? Broder Enzo Bianchi

och komuniteten i Bose är ett av de viktigaste exemplen i Europa i dag. Thomas Merton är en unik "översättare" av den monastiska, kontemplativa livshållningen i den moderna världen, en av 1900-talets främsta förmedlare av allmängiltigheten i ett monastiskt liv. Munkens liv är inget annat än människans. Thomas Mertons budskap är inte att man måste leva i kloster för att leva kontemplativt, istället ger han oss en ny förståelse av ett "kloster utan väggar".

För mig, liksom för många andra, skedde det första mötet med Thomas Merton i hans klassiska självbiografi, *The Seven Storey Mountain (Kallad till Tystnad* på svenska, men boken bör läsas på engelska, inte minst för Mertons litterära geni som gör den till njutbar läsning). Även om det nu är 25 år sedan jag läste boken räknar jag den fortfarande bland topp-tio när det gäller mina största läsoplevelser. En bidragande orsak till det var kanske att jag läste den under en veckas minnesvärt tågluffande runt Irland tillsammans med en vän; vi besökte den berömda klosterön Aran, cyklade på Dinglehalvön, idkade högläsning för varandra på irländska pubar.

Merton skrev denna bok som ganska ny i klostret, den publicerades när han bara var 33 år. Boken blev en enorm försäljningssuccé världen över, men det tog ganska lång tid innan detta gick upp för Merton själv i det strängt kontemplativa trappistklostret där han nu levde. Bokens genombrott kom som en stor överraskning för honom, och han hade blandade känslor inför att ha blivit en celebritet. Samtidigt fick det honom att bejaka skrivandet som en del av hans gåva och kallelse. I dagböckerna kan man dock märka hur Merton senare beskriver en del av de attityder som präglar biografien som omogna och inskränkta. Som så många andra "nyfrälsta" undgår han inte att betrakta omvärlden med viss nedlåtande blick. Han inser hur sökandet efter avskildhet – "ett rikt liv med Gud" – var på väg att göra honom allt mer föraktfull mot världen, en frestelse som lurar på alla uppriktiga gudssökare. Vändpunkten kommer för Merton under en shoppingtur i Louisville, när han plötsligt insåg att han var ett med alla de människor han såg omkring sig:

I hörnet av Fourth och Walnut, mitt i affärscentret, överväldigades jag plötsligt av insikten att jag älskade alla dessa människor, att de var mina och jag deras, att vi inte kunde vara främmande för varandra, fastän vi var fullkomliga främlingar. Det var som att vakna från en dröm om avskildhet, om falsk självisolering i en särskild värld, försakelsens och den förmodade helighetens värld ... Känslan av befrielse från en illusorisk åtskillnad var en sådan lättnad och glädje att jag nästan började skratta högt.

Merton värjde sig alltid inför tanken att det monastiska livet representerade en högre grad av överlåtelse. När någon under en kapitelsamling i klostret antydde att munkens löften är en större gåva till Gud än prästens, gjorde han efteråt en kritisk anmärkning i dagboken:

En munk som gett högtidliga löften kan fortsätta att vara upptagen av sin egen fullkomlighet och fromhet – han kan med andra ord begränsa sig till det som gagnar hans eget andliga liv. Prästen kan aldrig någonsin sätta sig själv först: Kristus är alltid först. Prästen finns inte till främst för sin egen helgelse utan för Kristi offer och för evangeliet, för människorna och för världen. Det förutsätter givetvis hans egen fullkomlighet, men prästens fullkomlighet består framför allt i att på ett fullkomligt sätt frambara Kristi offer, för sig själv och för Kyrkan. Han tillhör inte längre sig själv, medan det för en munk är legitimt att tillhöra sig själv och vara fokuserad på sin egen utveckling; världens frälsning kommer i andra hand.

Thomas Merton gestaltar tron som en *hållning* mer än som en idé eller som en visshet, ja, till och med mer än förtröstan. Det får mig att tänka på några av artiklarna i den utgåva av tidskriften *Pilgrim* som vi just sänt till tryckning, och som fascinerat mig under redigeringen av numret. Det handlar om *tro*, och flera av texterna utmanar våra invanda föreställningar om vad tro egentligen är. Föreställningar som inte sällan är skäl till att vi "lämnar tron" eller inte längre "kan tro", som vi uttrycker det. Men om tron "inte beror av vår förmåga att övervinna tvivlet", som en av skribenterna i numret, Patrik Hagman, uttrycker det – vad är då att tro?

En av vårt lands ledande exegeter, Jonas Holmstrand i Uppsala, har ägnat sin forskning åt det nytestamentliga ordet för tro, *pisteuein* på grekiska. Han visar bland annat hur Nya testamentets författare genom en språklig innovation – en preposition som inte förekommit tidigare i grekiskan – gav uttryck för ett särdrag i sin tro. Tron är så mycket mer än antaganden om Gud, den handlar inte ens bara om förtröstan, snarare är den en hållning. "Tron är i själva verket kännetecknande för Jesu hållning", skriver Jonas Holmstrand i en artikel som jag varmt rekommenderar när *Pilgrims* första utgåva 2015 utkommer i mitten av mars. Här öppnar sig perspektiv som radikalt påverkar vår förståelse av en rad centrala texter i Nya testamentet.

En hållning formas genom att vi överlåter oss åt något eller någon, och trofast håller fast vid det eller den. Vi låter det prägla våra liv. Om tron utgörs av en hållning, då kan vi också beskriva Jesus som "troende". Och vilken var hans hållning? Den bestod i hans överlåtelse åt den livsväg som Fadern bestämt för honom. Hans tro manifesterades till sist i hans korsdöd. Den var uttrycket för att han förblev trogen sin kallelse intill slutet.

*

I dag firar vi andra söndagen i fastan, och ber i vår morgonbön: *Herre, du låter oss inte prövas över vår förmåga. Gör oss fasta i tron, uthålliga i hoppet och hängivna i kärleken.* Vi firar just nu våra tideböner i Bjärka-Säby med hjälp av provutgåvan med tideböner för fastan. Den använder vi fram till den 21 mars. När vi sedan går in i passionsveckan, och därefter den Stora veckan, tar vi i bruk den tidebönsbok som vi tagit fram särskilt för dessa två veckor, och som vi väntar från tryckeriet i mitten av mars.

Nu önskar jag er alla en rik och fruktbar fortsättning av fastan, denna tid som ges oss för att glädjen ska förökas.

Er tillgivne,

